

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 4

door WILLEM TIP

De Hoekse en Kabeljauwse twisten

Ondanks behulpzame privileges zijn de Middeleeuwen voor Westzaan geen tijd van grote voorspoed.

Niet alleen de inklinking van de bodem beperkt de middelen van bestaan. Andere tegenspoed voegt zich daarbij. In het midden van de veertiende eeuw heeft heel Europa te kampen met de Zwarte Dood. Deze pestepidemie maakt talloze slachtoffers en werpt de economie vele jaren terug. Twisten en oorlogen betekenen vervolgens gedurende de hele vijftiende eeuw een toenemende last. Niet alleen stijgen de belastingen geregeld. In de partijschappen zijn de inwoners soms gedwongen een keus te maken. Die valt niet altijd gelukkig uit.

Tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten (1417 – 1426) kiest Westzaanden met Oostzaanden en veel andere dorpen in Kennemerland de zijde van Jacoba van Beieren en de Hoeken. Zij voert een strijd met Philips van Bourgondië om de heerschappij over Holland. Eendrachtig weigeren de dorpen bij te dragen aan Philips' belegering van Schoonhoven. Veeleer zijn ze bereid Jacoba te steunen. Metterdaad.

In 1426, zo vermelden de schrijvers van Philips grimmig, worden de 'ghe-meene Ondersaten van Westzaanden ende Crommenie' samen met lieden uit het Kennemerland en omstreken 'rebel ende overhoorigh'. Ze trekken 'gewapender hand' naar de stad Haarlem met de bedoeling die in te nemen 'ende te stellen uijt onsen (Philips') handen ende onderdanigheijdt, indien sij hadde gemogen'.

De onderneming mislukt geheel. Strenge straffen worden over de oproerlingen uitgesproken. Hertog Philips trekt alle privileges, rechten en handvesten in. Hij houdt zich het recht voor, tien gijzelaars te kiezen. Op iedere haard wordt een extra belasting geheven en geen enkele inwoner mag nog een wapen of harnas in zijn woning hebben.

Als Jacoba van Beieren in 1436 overlijdt, komt het Bourgondische Huis volledig aan de macht. Het duurt vervolgens nog tot 1455 eer Philips zover is dat hij de privileges wil herstellen. Tegen opnieuw een grote som geld.

De Banne nimmer verkopen

In deze jaren van hoge belastingen en boetes verliezen de Westzaanse boeren geleidelijk hun vermogen weerstand te bieden aan tegenslagen. Steeds meer hoort men ervan dat ze hun geërfde landerijen van de hand doen. Burgers van de grote steden zijn de kopers. Amsterdam, Haarlem, Leiden. Daar is bedrijvigheid en geld. Geregeld vertrekken ook inwoners van de Banne zelf naar de stad. Op zoek naar een betere toekomst.

Toch daalt de bevolking niet of nauwelijks. De Banne heeft naast het boerenbedrijf intussen andere bestaansbronnen gevonden. De belastingen en boetes kunnen nog steeds worden opgebracht. In andere dorpen, verder in het Noorderkwartier, is de toestand veel benarder. Daar neemt de bevolking over de jaren heen af.

Bij de Westzaanse bestuurders bestaat niettemin de vrees dat Philips aan de belastingopbrengsten te gelegenere tijd niet meer genoeg heeft. Ook de heerlijke rechten van de Banne zelf komen dan in aanmerking voor verkoop. Als de steden naast alle reeds gekochte landerijen ook de Banne zelf in handen krijgen, wordt de toekomst wel heel onzeker. De steden hebben belang bij een agrarisch platteland. Handel en nij-

Vroeger, de middel ter hoogte van het weiver (uit de collectie van Lyda Pot).

Beneden: Nu, het oude kantoor van Germico staat thans op de plek van het houten huisje, waar ooit de bekende oud-voorzitter van RODA woonde, (Ome) Piet de Jager.

verheid horen thuis binnen de muren. Een voorrecht van Tolvrijheid is uit den boze.

Met nadruk bepaalt Philips bij het herstel van de privileges in 1455, dat de Banne nimmer zal worden vervreemd of verkocht. Ongetwijfeld heeft deze verklaring zijn prijs gehad. Eeuwen later weten de Westzaanse bestuurders zich echter deze uitspraak nog goed te herinneren. De rol van de Zaanstreek is voor de Hollandse steden nooit vanzelfsprekend geweest.

De Ruijter

Margaretha van Bourgondië geeft in 1439 aan Heer Gerrit van Poelgeest toestemming, de eerste korenmolen van Westzaanden te doen 'maecken ende te setten, ende die Malerije daer af te hebben'. De molen krijgt de naam De Ruijter en verrijst in de latere Molenbuurt te West – Zaandam, niet ver van de huidige Bullekerk. Langs de lage dijk is wind genoeg. De dijk halverwege Zaandam en Koog is verder vrijwel onbebouwd. Aan- en afvoer vinden plaats over de dijksloot.

De Ruijter is een zogeheten 'dwangmolen'. Alle inwoners van de Banne zijn verplicht hun graan daar aan te bieden en te laten malen.

Voor 290 gouden Rijsche Guldens wordt de molen na vijf jaar (1444) verkocht ten behoeve van de kerk te Westzaanden en de kapel van Oost – Zaandam. De kapel verkoopt vervolgens zijn aandeel weer aan de Westzaanse kerk, zodat die sindsdien de molen en de inkomsten ervan volledig in eigendom heeft.

Het eerste Westzaanse Stedehuis

Westzaanden heeft een grote gotische kerk met een monumentale toren. Daarmee is het bestuurscentrum van de Banne van verre te herkennen. Een rechthuis moet de Banne echter ontberen. Zittingen van de Schepenbank vinden plaats bij de Schout thuis. Die stelt zijn ruime woning daarvoor graag ter beschikking. Het biedt hem bovendien de mogelijkheid van een aangename bijverdienste.

Tijdens de lange zittingen wordt als verfrissing bier genuttigd. De geregelde aanvoer beschouwt hij als zijn zorg. Op warme namiddagen is het bierverbruik bovendien hoger dan 's morgens. Een reden voor hem om de zittingen 's middags te laten beginnen.

Op 14 september 1462 verleent Hertog Philips aan de Banne toestemming om een 'Stedehuis' te laten bouwen. Hij stelt wel een paar eisen. Voortaan dient de Schout eraan mee te werken dat de rechtszittingen 's morgens beginnen. 'Want veel gebreex valt van dat men te Westzaanden mit sijnen toebehoren te Rechte sit namiddags, daer die Schouten van Westzaanden mit sijnen toebehoren hier voertijds veel hun selven in gesocht hebben, om haer Bier te bedt (beter) te slijten'.

Ook moeten Schout en Schepenen voortaan bij de rechtszittingen aanwezig blijven 'ter tijd toe dattet voleijndt sal wesen'.

De rechtbank in Westzaanden behandelt overigens alleen eenvoudige rechtszaken en kan slechts beperkte boetes opleggen (in later eeuwen tot 42 stuivers). Ingewikkelde zaken en zware vergrijpen behandelt sedert 1308 de Baljuw in Beverwijk.

Wordt vervolgd